

Abrimos a Muralla

José Luís Prieto
Director

Muralla Aberta é un proxecto de comunicación audiovisual con formato de revista dixital interactiva que xorde no marco da colaboración institucional entre a Deputación de Lugo e o Centro Asociado da UNED de Lugo, establecido mediante un convenio que contempla dúas grandes liñas de actuación: a elaboración dunha páxina web ao servizo do asociacionismo cultural da provincia e a creación dunha revista dixital que sirva ao propósito de contribuír ao mellor sostemento do patrimonio cultural dos lucenses, así como a enriquecer o seu capital cultural e intelectual a través dun proxecto de comunicación audiovisual que se materializa na revista dixital *Muralla Aberta* que aquí se presenta.

Como é ben sabido, son numerosas as asociacións culturais que realizan moi notables actividades, con importante esforzo económico e de recursos humanos, pero que, a cambio, non obteñen o alcance e seguimento proporcionais a tales esforzos. A colaboración entre a UNED e esas asociacións culturais nos ámbitos sinalados contribuirá, sen dúbida, a

producir un incremento da eficacia e un maior grao de eficiencia das súas programacións. Abrir unha porta de comunicación entre devanditos sectores, cultural e universitario, non só incrementará o número de actividades a compartir, senón que ampliará enormemente o potencial de posibles usuarios, que verán enriquecido o seu patrimonio persoal mercé a esta achega de arte, cultura e librepensamento.

Desde esta formulación, *Muralla Aberta* recollerá contidos emanados de diversas fontes. Por unha banda, contribuírá a difundir o coñecemento proxectado desde os programas de Extensión Universitaria do Centro Asociado da UNED de Lugo, os cales comportan actividades formativas que abarcan áreas diversas de coñecemento, algunhas das cales serán seleccionadas polo comité científico da revista pola súa proximidade á divulgación científica comprensible para o público xeral e non para sectores especializados. É de recoñecer o esforzo que no Campus e Centros Asociados se realiza nesta materia; con todo, tamén hai que admitir que non

se capitalizou convenientemente, o que veu a mermar a súa eficiencia. Proxectos como *Muralla Aberta* veñen emendar, en certa medida, carencias como esta.

Concretando un pouco máis o posible caudal que emanará de devandita fonte, diremos que *Muralla Aberta* ofrecerá contidos que procedan dos cursos de divulgación sobre temática científica, das Ciencias Sociais e das Humanidades; de xornadas sobre temas de actualidade a fin de que a cidadanía poida ter acceso aos asuntos que lle afectan desde unha perspectiva universitaria: obxetividade, rigor, espírito crítico, etc., coñecemento desenvolvido por especialistas en materias que teñen consecuencias importantes na vida diaria das persoas (a modo de exemplo: lei de dependencia, violencia de xénero, lei de transparencia, cambio climático, política territorial, etc.); de xornadas literarias, concibidas co propósito de fomentar a lectura e o estudo crítico dos textos literarios; de foros de debate sobre contidos que de modo singular afecten á cidadanía de Lugo e a súa provincia, contribuíndo así a unha mellor formación das persoas para a participación na súa comunidade con criterios e principios relacionados coa convivencia (a modo de exemplo: o control emocional, o respecto á diversidade, ao medio ambiente, a tolerancia, etc.), espazos abertos a todo tipo de colectivos (partidos, asociacións, etc.), sempre guiados por un profesor de Ciencias Sociais e/ou Humanidades; de conferencias: *Muralla Aberta*, na súa dimensión audiovisual, recollerá os momentos máis relevantes de relatorios e/ou conferencias impartidas desde a programación de desenvol-

vemento cultural do Centro Asociado de Lugo, así como a que leven a cabo as asociacións culturais inscritas no proxecto *Lugo Cultura Dixital*.

Ademais de recoller as achegas máis relevantes do mundo cultural da provincia de Lugo, tanto en texto como en vídeos e audios, xa nun nivel máis informativo e de opinión, *Muralla Aberta* ofrecerá artigos de pensamento, tanto colectivos como individuais, sobre os temas que máis ocupan e preocupan á cidadanía, así como entrevistas a personalidades relevantes non só da cultura, senón tamén da política e da sociedade lucense. E aos efectos daquela contribución á preservación do patrimonio cultural anteriormente sinalada, recobremos aqueles textos e imaxes doutro tempo que mereceron o honor da conservación, desempoándose de recunchos ocultos e, en ocasións, inxustamente esquecidos.

Este número 0 que presentamos non mostra a estrutura que finalmente *Muralla Aberta* adoptará, senón que o seu obxectivo límitase a ofrecer unha mera carta de presentación nos dous niveis, cultural e de pensamento, así como as posibilidades interactivas que ofrece, constituíndo a súa finalidade última a de invitar a todas as persoas que desde os mundos da cultura, da arte, da filosofía, da historia, da antropoloxía, da política, da socioloxía, da psicoloxía, etc., teñan a ben acompañarnos neste afán de abrir cada día máis a *Muralla* a todas as correntes de pensamento e opinión que contribúan a facer dos lucenses cidadáns e cidadás máis libres, máis sensibles e mellores coñecedores desta complexa realidade que nos tocou vivir.

Ver vídeo ▶

O cine en chantada

En 1912, o cine chega a Chantada grazas a Sociedade Recreativa *La Liga de los Amigos*, que acorda promover durante o inverno de ese ano a celebración de exhibicións e veladas cinematográficas. Un dos filmes mudos proxectados, que so dura dez minutos, foi *Asalto y Robo a un Tren* (1903), de Edwin S. Porter, que conseguiu deixar aos chantadinos enfeitizados coas escenas de acción de Brando Billy Anderson.

A señora Aurorita, muller moi popular en Chantada, adquire ao ano seguinte, en 1913, un aparello de proxeccións e, desde entón, empezan a organizarse veladas cinematográficas na Festa da Árbore. A actividade cinematográfica continúa nos **anos vinte** con mercadores ambulantes que percorrían as zonas rurais da xeografía galega para proxectar filmes.

Nesta época o periódico chantadino *El Regionalista* advirte sobre o perigo das proxeccións nas “mentes rudimentarias”, xa que exercen unha poderosa influencia e recomenda prohibir as películas de crimes e as que trastornen a sensibilidade infantil.

No obstante, a actividade da sociedade *La Liga de los Amigos* continuou en 1933, con motivo da festa do Carme, celebráranse sesións cinematográficas. Pódese dicir que a afluencia a estas proxeccións en Chantada é masiva.

Nos **anos trinta** chega o cine sonoro a Chantada por medio dos mercadores ambulantes; xa que unha instalación sonora fixa era excesivamente cara neses anos, e máis despois do crac económico da bolsa de Nova York.

A primeira sala cinematográfica sonora estable de Chantada foi *La Terraza*, que se atopaba sobre o antigo edificio do Xulgado, sito na Avenida de Portugal. A área retinal dos seus espectadores era moi limitada, a sala esperpenticamente rústica e posuía un rudimentario sistema *Vitaphone*. Luís Lorenzana era o dono orixinal e o operador era José Sobriño, que utilizaba un equipo de proxección, empregado pola Warner, totalmente manual. Este sistema era tan fráxil que eran frecuentes as roturas, ruídos, asincronismos e ennegrecemento da pantalla.

O cine en chantada

De feito, en 1936 a presa chantadina faise eco dos problemas nas proxeccións, sobre todo, polo mal estado do aparato que afectaba ás audicións, e roga á empresa que as evite no posible.

Por aquela época, as sesións que máis estaban de moda eran as que se proxectaban as 19:30 horas, cuxa entrada custaba 15 céntimos de peseta. A publicidade dos carteis facíase nunha imprenta asentada en Chantada e que se chamaba *Imprenta Valín*.

A mediados dos anos trinta o cinema *La Terraza* de Chantada proxecta as primeiras películas sonoras como *Don Juan* (1926), *Orgullo de Raza* (1927) o *El Cantante de Jazz* (1927), que eran anunciadas como o asombro do século XX. Dicía o periódico chantadino: “Nadie faltará para conocer el más grande de los inventos. Fotografía y palabra animadas y vivas y sincronizadas como en la vida misma.”

Máis tarde nacerán outras salas cinematográficas en Chantada: *Cinema Iris* e *Cervantes* que, xunto con *La Terraza*, conformaron a peza triangular básica na cultura audiovisual da vila. Do cine *Cervantes* soamente se sabe que foi propiedade de José Lorenzana e o cinema *Iris* fundárono José Álvarez Requejo e Javier Lorenzo Fernández, que o venderían a principios dos anos corenta a Máximo Rodríguez.

Entre 1941 e 1983 os cinemas *Capitol* e *Yeca* serán testemuñas do esplendor do espectáculo fílmico. Nos **anos corenta**, en 1941, crease o cine *Capitol*, na Praza de Santa Ana, fundado polo industrial e empresario Máximo Rodríguez Mourenza. Ofrecía dúas funcións a diario e tres os días festivos. Contaba cun porteiro, a vendedora das entradas, o acomodador e cun operador. O aforo que tiña o local era de 370 butacas.

Nos **anos cincuenta**, en 1958, nace en Chantada, na Praza do Bo Xesús, o cine *Yeca*, que será fundado polos irmáns Cabezas e Perfecto Yebra Fernández. O edificio tiña 1.200 metros cadrados e un aforo de 800 localidades, e estaba equipado cun moderno aparato de aire acondicionado e cun proxector alemán Ossa 60. A prensa chantadina describiuno como “uno de los locales más suntuosos de la provincia”.

O cine *Yeca* estrease cunha película realizada por Disney de deseño animado: *La Dama y el Vagabundo* (1955), que xa tiña cores verdadeiros. Outro dato curioso deste cinema é que foi o primeiro de Galicia en estrear a terceira versión de *La Casa de Troya*.

Nos **anos setenta** tamén se nota en Chantada a crise do cine, pola competencia da televisión, e as salas teñen cada vez menos xente. O progresivo descenso de espectadores fai que o cine *Yeca* peche nos anos oitenta, concretamente o día 31 de agosto de 1983, sendo un dos seus últimos filmes proxectados *En el estanque dorado* (1981).

En 1990 inaugúrase nas *Galerías Almacor* de Chantada o cine *López Otero*, que terá un curto percorrido, pechando as súas portas dous anos máis tarde.

É innegable a arraigada cultura cinematográfica de Chantada e dos seus veciños, que pese ao peche dos seus cinemas máis representativos, continúan vivindo o sétimo arte dunha forma directa e participativa. Mostra diso, é o curtametraxe *Punto e Final* de Alfredo Pardo Hermida, estreado no ano 2002 na televisión local de Chantada Televinte, no que participaron 200 veciños da vila.

Alfredo Pardo Hermida

- Cineasta lucense ([Chantada](#)) y especialista en banda deseñada.
- Licenciado en Dirección Cinematográfica pola Universidade Camilo José Cela.
- Formado en community management pola [Fundación UNED](#).
- Especializado en Periodismo e Ciencias da Información pola Universidade Europea de Cervantes.
- Presidente de *Chantada Films*.
- Colaborador de [La Voz de Galicia](#), [El Progreso](#) e no periódico dixital [Praza Pública](#).

Filmografía:

Punto e final (1999)
 O labirinto ario (2008)
 Garabolis (2010)
 Lola (2011).

SEMANA INTERNACIONAL DE CINE DE AUTOR DE LUGO

A primeira Semana Internacional de Cine de Autor celebrouse en Lugo en 1979. Desde entón, cada ano, o mes de setembro constitúe unha cita xa imprescindible para os cinéfilos que poden mergullarse no mundo do cine e homenaxear aos lucenses vinculados á sétima arte. Na súa trixésimo sétima edición, organizada e proxectada polo grupo fotográfico *Fonmiñá*, en activo desde mediados dos setenta, proxectáronse 88 producións, máis

de dúscenas horas de cine de todo o mundo, incluíndo películas realizadas en Galicia e en Lugo, ante máis de 7.000 espectadores.

Na última edición do festival o público premiou ao *Sorriso Verdadeiro* como mellor película da sección oficial, *Waiting for the (t)rain* á mellor película documental, *Unary* á mellor curtametraxe galega e *Action Painting* á mellor curtametraxe.

Semana Internacional de Cine de Autor de Lugo

O Sorriso Verdadeiro

O Sorriso Verdadeiro, do director Juan Raios, é o relato dunha viaxe a través da mirada baleira dun autista cego que percorre 1.300 quilómetros en tandem ás costas do seu irmán. O documental achéganos ata o mundo impensable de Sergio, tan parecido ao deserto, a onde se dirixen na súa viaxe.

Unary

A curtametraxe *Unary*, do director Luís Avilés Baquero, rodouse en Galicia (A Coruña e Lugo). O punto de partida desta obra é o primeiro día de liberdade de Lucas. Logo de 21 anos en prisión, o protagonista enfrontase a un mundo que non coñece, a unha nova vida. Lucas está marcado por unhas rutinas, uns horarios, unha contorna e uns pensamentos que non poderá manter fóra de prisión. Agora debe regresar ao seu fogar e descubrir que está máis só do que desexaría. ¿Será Lucas capaz de empezar de cero? ¿É posible?

Waiting for the (t)rain

O documental *Waiting for the (t)rain*, de Simon Panay, conta a historia dun pequeno pobo perdido nun deserto na selva de Burkina Faso. Cerca do pobo pasa o tren dúas veces por semana. As botellas de auga e a comida que botan os pasaxeiros ó seu paso, representan o principal ingreso do pobo, pero tamén o único recurso de auga durante a tempada seca. Os retratos multiplícanse, os mais anciáns coñeceron a escravitude ao servizo de Francia, os mais novos soñan con horizontes afastados.

Action Painting

A curtametraxe *Action Painting*, de Olalla V. Méndez López, comeza coa detención dun empresario mentres viaxa a Suíza cunha importante cantidade de diñeiro no seu poder. Acusado de blanqueo de capitais e evasión fiscal, fai saber aos seus avogados que dispón dunha pequena fortuna para sufragar os gastos do seu inminente xuízo. A existencia dese diñeiro chega a oídos duns rapaces de barrio dispostos a todo para cambiar as súas vidas, duns profesionais neste tipo de asuntos turbios procedentes de Europa do leste e da propia muller do empresario.

Vídeo promocional semana internacional

UN HOME E UNHA COLECCIÓN: O CONXUNTO DE OURIVERÍA ANTIGA DE A. GIL VARELA

ÁLVARO GIL VARELA

Álvaro Gil Varela naceu en Lugo, en 1905, e morreu en Madrid, en 1980, aínda que foi enterrado en Lugo. As súas inxerencias culturais xa se aprecian nos seus anos mozos posto que daquela participa activamente na fundación e publicación da revista *Ronsel* dirixida por Evaristo Correa Calderón en Lugo. Despois vaise estudar a Madrid onde se fai membro de Mocidade Céltica e ao rematar a carreira de enxeñeiro técnico de montes, traballa na Deputación de Pontevedra e seguiu ampliando estudos por Europa. Logo estivo destinado en Lourizán, Pontevedra, cidade onde se relacionou co partido galeguista, entre outros círculos intelectuais ou con persoeiros como Castelao e Bóveda. Esta vinculación co galeguismo republicano motivou que o encarceraran na illa de San Simón tras o levantamento militar nos primeiros anos da Guerra Civil Española. Cando saíu fixéronlle un expediente e deixárono sen praza e titulación polo que entrou a traballar, da man dos Fer-

nández de Lugo, na empresa privada: Zeltia, Pescanova, Cementos del Noroeste, Transfesa, etc. O seu éxito como empresario dálle unha seguridade económica que xenerosamente reverte no mundo da cultura comezando un intenso e activo mecenado sobre todo no eido da literatura: Editorial Galaxia, Fundación Penzol e nas artes: apoio directo a creadores galegos, adquisición, depósito e doazón de obras de arte a institucións museísticas. O seu intenso activismo cultural está documentado de moitos xeitos, sirva como exemplo o epistolario de Luís Seoane que publica o Consello da Cultura Galega, onde aparece mencionado a cotío. Nestes anos conforma unha gran colección privada de arte onde destaca a pintura galega contemporánea. A pesar da súa intensa vida sempre seguiu vinculado a Lugo onde, en 1950, lle encarga ao arquitecto galeguista Manuel Gómez Román a construción da súa casa, aínda que tamén gusta de pasar tempadas en Viveiro. Casou con Antonia Arias e tiveron unha soa filla, Antonia Gil Arias, que lle deu nove netos.

Un home e unha colección: o conxunto de ourivería antiga de A. Gil Varela

Foi vicepresidente da Fundación Penzol, doutor en Ciencias Naturais pola Universidade de Berlín, membro de honra da Real Academia Galega, membro da Academia de Belas Artes de San Fernando, distinguido co Pedrón d'Ouro na casa de Rosalía de Castro en Padrón, nomeado Fillo Predilecto da Cidade de Lugo, entre outros cargos e distincións.

No Museo Provincial de Lugo, ademais de formar parte como vogal da súa Xunta Rectora, dende 1957, realiza numerosas xestións e intermediacións a favor do museo e do incremento dos seus fondos; tenlle doado a esta institución numerosas obras, concretamente entre os anos 1944 e 1950: 14 pezas, entre louza de Sargadelos, acibeques e un gravado de Castro Gil; en 1958 catro frontais de pedra dun baldaquino gótico pontevedrés xunto cos irmáns Antonio e José Fernández López; en 1965 unha acuarela e dezanove debuxos de Castelao para a montaxe dunha sala monográfica; en 1970 un cadro de Carlos Sobrino e unha cruz procesional gótica de prata. Pero a súa achega máis coñecida foi, en 1974, cando ingresou no MPL a colección de ourivería antiga nunha sala acondicionada para tal efecto contribuíndo, ademais, á súa montaxe expositiva ao achegar tamén as propias vitrinas para a exposición. Esta colección formouse, inicialmente, coa adquisición aos herdeiros de Ricardo Blanco-Cicerón da maior parte das xoias aínda que logo foi incrementándoa con pezas tan senlleiras como o torques de Burela ou o carneiro alado de Ribadeo.

Por todo o exposto, Álvaro Gil Varela forma parte da historia da cultura galega do século pasado e para o Museo Provincial de Lugo xunto cos irmáns Fernández, José, Antonio e Concepción (fillos de Antón de Marcos), os López Suárez, Juan e Manuel, (mencionados por orde segundo número de doazóns de maior a menor) os seus máis activos promotores no pasado século.

A COLECCIÓN DE OURIVERÍA ANTIGA DO MUSEO DE LUGO

O pasado 10 de febreiro volveu ao Museo Provincial de Lugo a colección de ourivería antiga de Álvaro Gil Varela, logo do acordo asinado entre a Deputación Provincial de Lugo e os herdeiros do mecenas lucense para a súa adquisición. Nesta data remata o litixio que, tras a sentenza do Tribunal Supremo, de xuño de 2013, que determinaba a titularidade dos bens, motivou primeiro a súa retirada e logo a negociación en aras dun entendemento que evitara o afastamento de Galicia da devandita colección privándonos dun símbolo do Museo de Lugo e da nosa identidade cultural.

A importancia da colección de ourivería antiga de Álvaro Gil Varela tamén se constata pola incoación de expediente para a declaración de Ben de Interese Cultural (DOG núm. 203 do 23/10/2013) onde se constata: "a notoriedade e valor

Un home e unha colección: o conxunto de ourivería antiga de A. Gil Varela

Arracada de Burela

Arracadas de Masma

Colar de Chaos de Barbanza

documental das pezas deriva tanto do método empregado na súa elaboración (martelado, fundición, baleirado en molde á cera perdida, soldadura) e as técnicas decorativas aplicadas (martelado, estampado, filigrana), como da súa diversidade formal e tipolóxica (torques, brazaletes, arracadas, adornos de pelo), atributos que a converten nun conxunto de incuestionable valor histórico, artístico e estético". No Diario Oficial de Galicia núm 104 do 4 de xuño de 2015 publicouse o Decreto 77/2015 do 21 de maio donde se declara Ben de Interese Cultural (BIC) e, por tanto, agora xa goza da máxima protección e tutela. Esta declaración contou co informe favorable da Real Academia Galega de Belas Artes de Nosa Señora do Rosario, do Consello da Cultura Galega e da Facultade de Xeografía e Historia da Universidade de Santiago de Compostela.

A conservación, exhibición, estudo e transmisión do noso patrimonio cultural é unha obriga para todos e, no caso desta colección, estamos ante unha parte dos bens culturais móbiles de Galicia porque a colección de ourivería antiga que se amosa no Museo Provincial de Lugo é un conxunto plural de interese para a cultura galega e o seu patrimonio, pero tamén un foco de atracción para a cidade de *Lucus Augusti*.

Unha das características máis salientables que, en xeral, presenta a ourivería prerromana do Noroeste peninsular é a utilización do ouro como materia prima, feito posto en relación coa riqueza aurífera desta zona, xa coñecida polos antigos, que deixaron testemuña directa ou indirecta sobre este tema. Non obstante, presenta un problema que é a súa procedencia incerta produto de achados casuais, polo que a descontextualización das pezas é moi recorrente perdéndose moita información arqueolóxica de interese en beneficio da súa consideración como peza artística de alto valor material e técnico. Nesta cuestión, hai que lembrar que moita da ourivería prerromana galega atopada (e buscada cobizosamente polo mesmo motivo), entre o século XIX e principios do XX, acabou fundida por ese valor do metal, sen maiores consideracións á importancia arqueolóxica, porque estas xoias tan engaiolantes para o público son tamén *per se* unha fonte de coñecemento tanto das culturas ágrafas prerromanas do Noroeste peninsular como de cronoloxías posteriores.

Ademais, a ourivería antiga deu en conformar unha disciplina particular vinculada ao estudo multidisciplinar do ouro en xeral, dende a extracción do metal ata a súa transformación e elaboración, converténdose en obxectos suntuarios, pasando pola súa tecnoloxía e simbolismo, que se deu en chamar Arqueoloxía do ouro, onde numerosos especialistas e investigadores, dende diversas procedencias (sobre todo europeos) e distintos enfoques, analizan e estudan a súa transcendencia e significado. Deste xeito, a ourivería pre e protohistórica, en xeral, deu un gran pulo dende o derradeiro terzo do s. XX e hoxe segue a interesar a todos os niveis tal e como se demonstra na abundante bibliografía ao respecto.

No Museo de Lugo, esta colección está inmersa preto da exposición permanente de prehistoria e arqueoloxía e dialo-

Un home e unha colección: o conxunto de ourivería antiga de A. Gil Varela

ga ademais cos fondos de ourivería tradicional (moderna e contemporánea) tendo ambas en común esa consideración de fonte de información, xa que reflicte a diversidade sociocultural da sociedade en que esas xoias foron creadas e utilizadas. Como produtos da cultura material dun pobo ou comunidade son artefactos (obxectos fabricados) que tiveron connotacións económicas, sociais, pero tamén emocionais. A ourivería como a arte de labrar obxectos artísticos en ouro, prata e outros metais preciosos ten unha definición incompleta cuxo significado só abrangue a produción de xoias, é dicir, adornos e aínda que o concepto de adorno é inherente ao home, dende o Paleolítico, o seu valor simbólico vai máis alá desa consideración e convérteas en bens de prestixio.

No que atinxe precisamente ás funcións destas pezas na antigüidade, hai unha profunda interrelación entre os eidos de estudo ou campos de análise, de aí que poida investigarse dende disciplinas diversas. Así, na parte espiritual, está a súa consideración como ofrendas rituais, depósitos votivos ou funerarios; no eido social a súa consideración como ornato/abelorio, exhibición de poder ou riqueza e indicadores de xerarquía; no eido económico como acumuladores de riqueza e produto de intercambios comerciais .. funcións que están subxacentes nas xoias ao longo da historia e algunhas incluso na actualidade, pero que *in illo tempore* era unha linguaxe visual que identificaba o posuidor de xoias como un elemento de categorización visual inmediata.

O exemplar máis antigo da colección do MPL son as doas do colar de Chaos de Barbanza, datado grazas a recentes investigación entre o Calcolítico e o Bronce Inicial: 1800-1600 a.C. Outras mostras características do Bronce Atlántico son as láminas ou "gargantillas" de tiras de Montes dos Mouros (Melide, Lugo) con paralelos directos ata na Bretaña francesa. Os brazaletes, coma o de Ourense tamén da Idade do Bronce, están vinculados coa tecnoloxía Villena/Estremoz (Alacante e Portugal respectivamente) que demostra a práctica dunha sofisticada técnica de fundición á cera perdida e a existencia do torno de eixe horizontal.

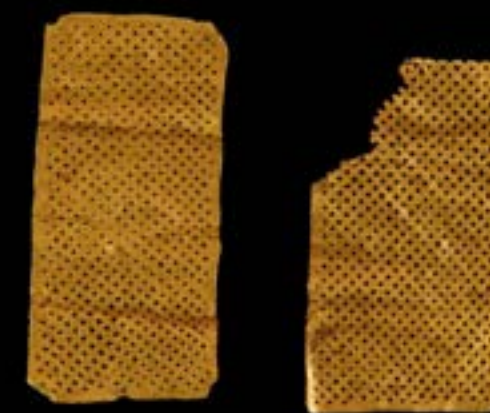
É destacable que algunhas destas pezas de finais do Calcolítico e da Idade do Bronce, das que se coñece a súa procedencia en contextos arqueolóxicos funerarios, establecen que os obxectos áureos eran un factor individualizador, integrados nun enxoval con outras pezas metálicas de prestixio en sepulturas individuais. No Bronce Final, apréciase un aumento das tipoloxías, sobre todo nos brazaletes, un avance tecnolóxico importante e un incremento dos depósitos illados en detrimento dos contextos funerarios polo que xa se aprecia unha variación na función ritual/social do ouro que deixa de amortizarse en tumbas para aparecer doutros xeitos como o de acumulación de riqueza.

Tal como di M. Ruíz-Gálvez, ao comezar a Idade de Ferro hai unha paulatina desaparición do ouro dos enxovais funerarios ou dos ritos de paso asociados coa morte debido non tanto ao feito de que este se herde entre vivos e non se deposite en tumbas coma o feito de que predominará o

Torques de prata de Mondoñedo

Láminas caladas

Fragmento de torques con ornotomorfos

Un home e unha colección: o conxunto de ourivería antiga de A. Gil Varela

valor real sobre o social, é dicir, o valor de cambio polo de uso, dentro dun contexto onde se tenderá ao hábitat estable e permanente en castros e, polo tanto, á prevalencia do mundo dos vivos sobre o mundo dos mortos tamén no que atinxe á ourivería.

A partir do s. VIII a.C. mestúrase esa tradición ourive do Bronce Final con influencias mediterráneas e orientais ao tempo que se producen outros cambios sociais, económicos, tecnolóxicos e os contextos de achados de xoias son máis variados: aparecen relacionados con asentamentos, como depósitos ou ofrendas aínda que no Noroeste peninsular a descontextualización é case xeral. Tamén se conforman unhas tipoloxías moi características e representativas da cultura castrexa como son os torques e as arracadas.

As arracadas son adornos de orella, identificados cos pendentes modernos, de variadas formas e tipoloxías. Diferénciase na súa estrutura xeral unha parte superior ou proximal onde se sitúa a cadeíña supraauricular, se a houbese, para colgar por encima da orella; unha parte medial que é o corpo da arracada con forma de media lúa ou similar e unha parte distal que pode ter forma de triángulo invertido soldado á parte central ou non existir. De todas estas morfoloxías temos exemplos na

exposición do MPL: arracada de Burela, de Agra dos Castros (Marcelle, Lugo), de Suegos (Pol), Bretoña.

Os torques son colares ríxidos formados por unha variña de sección circular ou poligonal curvada en forma de “c” que finaliza en remates voluminosos en forma de periña (torques de Viveiro e Viladonga), dobre escocia ou bitroncocónicos (torques de Burela e Marzán, Foz). Poden estar decorados, tanto na variña coma nos remates, a base de filigrana en forma de oitos e espirais ou arames enrolados.

Os motivos decorativos da ourivería antiga son case sempre seriados e xeométricos agás casos como un torque fragmentado cuxa variña ten motivos figurativos de patios (ornitomorfos) estilizados.

O TORQUES DE BURELA

Unha das xoias máis representativas da colección de ourivería antiga do Museo Provincial de Lugo é este torque atopado en Burela, en 1950, de xeito casual por uns veciños. É o torque castrexo máis voluminoso e de maior peso dos atopados ata o de agora.

Un home e unha colección: o conxunto de ourivería antiga de A. Gil Varela

A tipoloxía que presenta é igual a outros torques da colección como os procedentes do Cú do Castro (Marzán, Foz) ou o da Recadieira II (Mondoñedo), agás polo excepcional estado de conservación, polo seu peso (1812 gr) e polo tamaño (a variña mide 21,1 cm de diámetro, 1,8 cm de grosor máximo e 42,1 cm de contorno exterior e os remates 7x6,12 cm).

A decoración tamén é similar a outros torques, tanto na disposición de arames enrolados nos extremos da variña como a filigrana de fíos entrelazados no terzo central exterior, pero cunha particularidade: unha marca antiga en forma de aspa na zona interior da variña.

A forte presenza desta morfoloxía de torques na Mariña lucense ponse en relación cunha forma de identificación étnica e testemuña a súa orixe autóctona.

A pesar da súa descontextualización adscribíse á cultura castrexa, cunha cronoloxía entre os séculos III-I a.C. As técnicas usadas para a fabricación e decoración deste torque comezan pola fundición co baleirado do metal fundido en

molde para o aro ou variña maciza aínda que para os remates ocos é usado o baleirado á cera perdida, soldándoos logo á variña. Na decoración utilizan a filigrana soldando os fíos áureos en forma de entrelazo ou oitos formando seis bandas horizontais no terzo central exterior do aro. Os arames enrolados dos terzos inferiores teñen sección planoconvexa e tamén están soldados. A marca en aspa situada no reverso central do aro pode ser de fabricación, de propiedade ou un signo de valor económico premonetal. É pouco frecuente na ourivería castrexa, pero non na celtibérica e está realizada cun punzón complexo. Se fora unha marca de propiedade sería difícil determinar se pública ou privada, dentro do eido da identidade social comunitaria ou no eido particular dunha elite/familia/personaxe concreta.

Os remates combinan un tronco de cono e unha escocia, presentan orificios para a liberación de gases durante o proceso de soldado ou unión. Estes voluminosos e ocos terminais ensámblanse a través dunha placa circular co extremo da variña.

Un home e unha colección: o conxunto de ourivería antiga de A. Gil Varela

O tamaño sobredimensionado e o inusual peso converten o torques de Burela nunha *rara avis* dentro da ourivería castrexa, aínda que persista a súa función como símbolo identitario e de poder, ben dun alto persoeiro, ben dunha comunidade; algúns investigadores estiman que neste caso prevalece o investimento colectivo sobre o adorno persoal.

Dende o regreso da colección de Álvaro Gil Varela, esta pode verse, xunto a outras pezas de ourivería antiga, na sala 8 (1.ª planta do Museo de Lugo). Son un total de 55 pezas procedentes, maiormente de Galicia, que abranguen un arco cronolóxico de case tres mil anos. Forman un conxunto plural coas tipoloxías e formas máis características da ourivería pre e protohistórica á que se lle engaden outras xoias de influencia xermánica e incluso de Oriente Medio. Dentro de pouco tempo comezaremos coa renovación completa do espazo expositivo para actualizalo e modernizalo incidindo nos contidos explicativos e informativos, facendo a colección máis didáctica e accesible, empregando as novas tecnoloxías, dotándoa de mellores elementos de seguridade e, en definitiva, facéndoa máis atractiva e intelixible. Tamén, como obxectivo para acadar, a curto/medio prazo, dende a Área de Cultura da Deputación de Lugo está prevista a publicación dun catálogo razoado froito dun traballo de investigación, xa iniciado con anterioridade á saída desta colección, en outubro do pasado ano 2013, que pretende, ao igual que a exposición permanente, divulgar e difundir o coñecemento da ourivería antiga contextualizándoa para extraer a través dela conclusións sobre as sociedades que crearon, usaron e amortizaron estas xoias.

Aurelia Balseiro García

Museóloga e directora do Museo Provincial de Lugo

Lugo, junio de 2015

AURELIA BALSEIRO GARCÍA

- Licenciada con grao en Xeografía e Historia pola Universidade de Santiago coa especialidade de Museoloxía.
- Doutouranda en Arqueoloxía.
- Investigadora (recoñecemento da USC) especializada no eido da ourivería prerromana.
- Bolseira da USC para participación e estadías de investigación.
- Formación pedagóxica complementaria (CAP e outros)
- Asistencia a un cento de xornadas, cursos e congresos.
- Experiencia como documentalista e traballo no eido das publicacións institucionais e en audiovisuais.
- Traballo no eido da xestión sociocultural da Administración Local dende 1991.
- Funcionaria coa praza de técnico de actividades socioculturais na Deputación Provincial de Lugo.
- Conferencias impartidas relativas á Arqueoloxía do ouro, o patrimonio e ao camiño de Santiago en diversos foros.
- Publicacións en revistas, periódicos, boletíns, actas de congresos... relativas aos dous temas devanditos e á prehistoria, arte, museos, arquitectura popular, etc. Ademais dos textos institucionais das publicacións do MPL e colaboracións en obras colectivas externas.
- Publicación de tres libros sobre ourivería castrexa.
- Comisariado, dirección e coordinación de exposicións temporais.
- Membro de xurados de premios e concursos varios.
- Vogal da Comisión de Patrimonio de Lugo. (Xunta de Galicia) e membro de diversas asociacións culturais.
- Directora do MPL dende outono do 2008.

Patrimonio da Humanidade: *de Lugo* A Muralla

Patrimonio da Humanidade: A Muralla de Lugo

A Muralla romana de Lugo foi declarada Patrimonio Mundial no ano 2000 por constituir o mellor exemplo vivo de fortificación militar do Imperio romano tardío conservado en Europa. As modificacións que sufriu ao longo dos seus máis de 17 séculos de existencia non chegaron a alterar, sustancialmente, o seu aspecto e trazado orixinal, que segue as directrices do enxeñeiro romano Vitrubio. É a única, en todo o territorio do Imperio romano, que conserva íntegro o seu perímetro e coa súa presenza determinou a historia e a evolución urbana da cidade de Lugo, incrementando e enriquecendo o seu interese cultural.

A Muralla rodea o corazón de Lugo, a antiga *Lucus Augusti*, fundada no ano 15 a.C. por Paulo Fabio Máximo en nome do emperador de Roma e foi a capital dun dos tres conventos xurídicos romanos (xunto Astorga e Braga), que conformaban a provincia da *Gallaecia* e que se estendía ata o río Douro. Esta cidade desempeñou un papel capital nunha rexión por aquel entón riquísima en ouro que Roma explotou, ata o esgotamento, en beneficio do tesouro imperial. Tres séculos despois, a estrutura urbana da cidade modificouse e desprazouse lixeiramente cara ao norte. Eran tempos críticos desde o punto de vista político e militar e foi nese momento no que se erixiu esta fortificación. A muralla ocupou unha zona de terreo topográficamente irregular, máis alta ao noroeste e en descenso cara ao sueste. Continúa sendo un enigma os motivos dese trazado, que deixou fóra importantes zonas residenciais da antiga cidade romana e en cambio protexeu terreos descampados.

Malia as reformas sufridas, a Muralla mantén o seu trazado orixinal e as características constructivas que lle outorgan un aspecto masivo e recio propio do seu carácter defensivo. A súa forma de rectángulo con ángulos redondeados supera os dous quilómetros de perímetro, 2.117 m., e protexe un recinto interior de 34,4 ha. Consérvanse 71 cubos ou torres das 85 exteriores que tivo. A altura dos seus lenzos oscila entre os 8 e 10 m.

e manteñen un espesor medio de 4,20 m. que alcanza os 7 nalgúns puntos. Ao recinto interior da Muralla accédese hoxe por dez portas que a atravesan, 5 antigas e outras 5 de traza e apertura moderna; desde o interior pódese acceder ao seu adarve por catro escaleiras exteriores e dúas rampas encostadas, continuando unha delas nunha rampa interior. Coñécese a existencia dun foso exterior duns 20 metros de ancho e polo menos 5 de fondo, que completaría a defensa, dificultando a aproximación de máquinas de asedio ou a excavación de minas.

Perdida a súa función militar, a Muralla romana de Lugo quedou plenamente integrada na estrutura urbana actual: rodea a cidade histórica e a súa adarve é un paseo, ou unha rúa peanil máis, dos que utilizan habitualmente os seus habitantes e visitantes. No adarve, coincidindo cos cubos orixinais, consérvanse escaleiras interiores de dobre tramo e traza imperial que o conectan co paramento interior, onde non alcanzan o terreo; distintas hipóteses interprétano como un recurso defensivo que permitía illar o recinto retirando as escaleiras ou rampas móbiles que daban acceso ao primeiro chanzo. Na actualidade descubríronse e investigáronse arqueolóxicamente 22 destas escaleiras.

Os restos do cubo ou torre denominada *A Mosqueira*, cun lenzo exterior sobre o adarve no que se abren fiestras, fan supoñer que cada unha das torres contaba cunha estrutura superior de dous niveis, que se pecharía cunha fachada con grandes fiestras que permitisen utilizar armas defensivas.

A utilización de materiais locais como as pedras de lousa ou granito e outros materiais reutilizados confírenlle un carácter orixinal dentro do conxunto de murallas urbanas baixo imperias, interese que aumenta pola conservación completa do seu perímetro, pola posibilidade do uso público do adarve superior e pola relación que mantén hoxe, plenamente viva e activa, coa cidade á que protexeu, na que está incorporada á súa escena e ambiente urbano.

MANUEL RODRÍGUEZ LÓPEZ

EMIGRANTE GALEGO, POETA OBREIRO

Manuel Rodríguez López
Emigrante galego,
poeta obreiro

Manuel Oreste Rodríguez López naceu en Paradela (Lugo) o 11 de decembro de 1934 e faleceu en Lugo o 13 de febreiro de 1990. Con tan só seis anos emigrou cos seus pais a Barcelona, onde viviu a maior parte da súa vida. En 1987 regresou a Galicia para afincarse en Lugo. Fixo estudos de Humanidades e Filosofía no Seminario Diocesano de Barcelona. Logo estudou Contabilidade e Lexislación Laboral, exercendo profesionalmente como Xefe de Persoal dunha empresa siderometalúrxica. Casado con Irene López Gómez e pai de dous fillos.

Dende moi novo sentiu inquedanzas literarias en galego, influenciado polo amor que os cataláns senten pola súa terra. Lonxe de Galicia, estableceu contacto coa literatura galega a través dos libros galegos e tamén por medio de correspondencia epistolar con destacadas personalidades da cultura galega tales como Ramón Cabanillas, Otero Pedrayo, Celso Emilio Ferreiro, Manuel Puente, Darío Álvarez Blázquez, Xosé María Álvarez Blázquez, Ramón Piñeiro, Anxel Fole, Leandro Carré, Manuel María, Xesús Alonso Montero, etc.

A súa produción poética ten lugar maioritariamente a finais dos anos sesenta e principios dos setenta. Nesa etapa escribiu tres libros de poemas (a publicación dun deles retrasouse unha década por ser censurado en 1969). O seu derradeiro libro de poesías escribiuno a finais dos anos 80 e publicouse postumamente en 1995. Entre eses dous períodos, seguiu escribindo poesía esporadicamente, conseguindo numerosos premios literarios entre os que destacan os primeiros premios de poesía Meigas e Tragos de Sarria (1976 e 1980), o Premio Xosé Mª Chao Ledo no III Certame Literario de Vilalba (1977) e o primeiro premio do Certame Literario de Begonte (1985). En 2009 publicouse nun volume a súa Poesía Completa. Varios dos seus poemas foron musicados e cantados por Suso Vaamonde, Xerardo Moscoso, Alfredo González

Vilela e Mary Carmen Otero Rolle. Dentro da súa actividade poética cabe tamén destacar a súa faceta de tradutor, que emprendeu meses antes do seu falecemento coa tradución ó galego de *L'Atlántida de Verdaguer* (publicada postumamente pola Xunta de Galicia en 1995).

Manuel Rodríguez López tamén cultivou extensamente a prosa, ben escribindo dous libros de contos ambientados na súa Paradela natal (*Reencontro coa aldea* e *Festas da Virxe das Dores de Paradela*), ben como cronista das actividades dos galegos en Cataluña (dous libros publicados nos anos 80, *Galegos en Catalunya 1978-1982* e *Galegos en Catalunya 2*, foron froito desta actividade) e ben como cronista das viaxes que fixo con Anxel Fole por terras galegas (*Viaxes con Anxel Fole*). Foi Cronista Oficial do Centro Galego de Barcelona, corresponsal en Barcelona dos xornais *Faro de Vigo* e *El Ideal Gallego*. Publicou gran cantidade de artigos en diversos medios de comunicación arxentinos, en *El Progreso* de Lugo, *La Voz de Galicia*, en *Praza Maior* (voceiro do Concello de Lugo) e en varias revistas do Centro Galego de Barcelona. En prosa, tamén conseguiu diversos premios, destacando o primeiro premio Nós de Barcelona (1980), premios Meigas e Tragos en Sarria (1977 e 1986) e premio en Baracaldo (1978). Nos Premios Galicia de Xornalismo, quedou finalista na sección de Reportaxe, nas convocatorias de 1985 e 1987.

Manuel Rodríguez López é recoñecido na terra que o viu nacer. No ano do seu falecemento foi nomeado “Fillo Predilecto de Paradela” (tamén “Lucense del año 1989”). Os seus restos mortais descansan no Panteón de Paradelenses Ilustres no cemiterio de San Miguel de Paradela. O centro socio-cultural de Paradela leva o seu nome. E dende 1995 vense celebrando en Paradela o “Certame Literario Manuel Oreste Rodríguez López”.

Manuel Rodríguez López: emigrante galego, poeta obreiro

OBRAS

Prosa

Reencontro coa aldea (1983)
Galegos en Catalunya 1978-1982 (1983)
Galegos en Catalunya-2 (1985)
Viaxes con Ánxel Fole (1988)
Festa da Virxe das Dores de Paradelas 1989 (1989)
Volta a España a pé (1990), tradución ó galego do libro de Manolo Silva

Poesía

Poemas populares galegos (1968)
Saudade no bulleiro (1970)
Soldada mínima (1979)
Onte e hoxe vivencial (1995)
A Atlántida (1995), tradución ó galego do grande poema épico catalán de Jacint Verdaguer.
Manuel Rodríguez López. Poesía Completa (2009)
Manuel Rodríguez López. Antoloxía Poética (2014)

Libros inéditos

Historias, contos e xentes de Paradelas
Vivimos unha longa traxedia (peza teatral)
O Paramo
Vacacions en Galicia: Vivir Galicia
Lugueses
Semblanzas de galegos ilustres

Colaboracións en libros colectivos

Homaxe ó Che (1970)
A Nosa Terra (de "Libro de Oro", no centenario de Ramón Cabanillas) (1976)
Homenaxe multinacional a Castelao (1976)
Galicia no ano 1979 (1979)
José Mª Acuña (1983)
Os escritores lucenses arredor de Fole (1986)
Voces poéticas (1987)
Paradelas y su concello (1990)
Aliad-Ultreia. Poesía. Pintura (1993)

Bibliografía seleccionada

Gran Enciclopedia Gallega
Medio cento de galegos e Rosalía (1983)
88 gallegos: una tierra a traves de sus gentes (1983)
De Pondal a Novoneyra (1984)
Diccionario de escritores en lingua galega (1990)
Un paso de poesía. Poesía Galega 1961-1975 (libro e vídeo, 1993)
Diccionario da literatura galega. I. Autores (1995)
Diccionario de Fole (1997)
Alén do azul. Unha ducia de poetas galegos en Catalunya (1999)
Vida e obra de Manuel Rodríguez López (2000)

VIDEOS

Manuel Rodríguez López: emigrante galego, poeta obreiro

Manuel Rodríguez López: emigrante galego, poeta obreiro

Exposición sobre Manuel Rodríguez López

Hai tres anos que GaliciaDigital emprendeu o que se denomina Proxecto Manuel Rodríguez López para rescatar a figura deste importante escritor nado en Paradelas (Lugo), emigrante aos seis anos coa súa familia a Catalunya, e que chegou a ser a ponte perfecta entre os Galegos en Catalunya e a Galicia interior, a través da súa poesía, da súa narrativa e das súas crónicas periodísticas.

Manuel Rodríguez López, a dicir de Méndez Ferrín na súa tese “De Pondal a Novoneyra”, é o máis importante poeta obreiro da Galicia da segunda metade do século XX. A súa poesía ten unha forza expresiva, froito do amor do autor por Galicia e o galego, e da súa experiencia como obreiro en Cataluña dos anos cincuenta, sesenta e setenta. Temas recorrentes son a terra, a emigración, o traballo, sempre na defensa dos máis humildes, dos máis desfavorecidos; sempre vivindo en Galicia -vivindo Galicia- aínda que residise en Catalunya. Os últimos anos da súa vida vivíunos en Lugo, onde morreu o 13 de febreiro de 1990. Precisamente vimos de celebrar en Paradelas, no Colexio Público, cos alumnos do centro, os vinte e cinco anos da desaparición física deste paradelense ilustre ao que o Concello ten nomeado Fillo Predilecto, deu o seu nome á Casa da Cultura, e instituíu un Certame Literario (prosa e poesía) que está xa na súa XX edición, recibíndose preto de un milleiro de traballos de todo o mundo de fala castelán e galega.

Ademais das súas creacións en poesía e prosa, este autor ten un moi importante traballo xornalístico, difundindo especialmente en Galicia o traballo dos galegos no país catalán. Colaborador asiduo de El Ideal Gallego, *El Progreso*, *Faro de Vigo* e outros medios, as súas crónicas foron recollidas nos libros Galegos en Catalunya, I e II, e nelas se reflicte

a constante presenza da cultura galega en Cataluña, tanto pola visita de galegos como (e de xeito especial) polo traballo das colectividades galegas en Catalunya. Membro do Centro Galego de Barcelona, foi o seu Cronista Oficial, deixando unha moi fonda lembranza que puido acreditarse na recente presenza desta exposición naquel Centro.

Se o Proxecto naceu inicialmente para solicitar a dedicación a este autor dun Día das Letras Galegas, leva xa funcionando tres anos difundindo a vida e obra deste autor, tendo como elemento esencial unha web (www.manuelrodriguezlopez.org) en castelán, galego, catalán e inglés, unha antoloxía poética, e esta exposición itinerante, formada por dezaseis paneis onde se reflicte o máis salientable da traxectoria vital e creativa deste autor.

Os que acudan a visitar esta exposición recibirán cadanseu folleto no que se reflicten integramente os paneis da Mostra, co fin de que os interesados no tema poidan “levar para a casa” esta completa información sobre Manuel Rodríguez López.

O proxecto púxose en marcha en colaboración coa familia do escritor e o Concello de Paradelas, con axuda da Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia (Secretaría Xerais de Cultura e Política Lingüística), e da Vicepresidencia primeira da Deputación Provincial de Lugo, e a colaboración da *Real Academia Galega*, da que o seu Presidente dirixiu e prologa a Antoloxía Poética, que tamén se entregará gratuitamente aos visitantes á exposición.

Máis información: Antonio Giz - Director de GaliciaDigital
+34 637 527 207 // www.manuelrodriguezlopez.org

Manuel Rodríguez López: emigrante galego, poeta obreiro

O PROXECTO MANUEL RODRÍGUEZ LÓPEZ

Xa hai case tres anos que *GaliciaDigital* puxo en marcha unha campaña de difusión da vida e obra de Manuel Rodríguez López, para dar a coñecer axeitadamente o traballo deste autor, a súa ampla obra literaria, o amor pola súa terra, e o vencello por el establecido entre a súa terra natal de Paradelas (e, en xeral, Galicia) cos galegos emigrantes en Cataluña.

A primeira acción da campaña consistiu na creación do **portal web** www.manuelrodriguezlopez.org, unha das máis completas webs que teña un escritor galego, que recolle a súa obra completa e a información máis salientable da súa existencia, en catro idiomas: castelán, galego, inglés e catalán.

Veu despois a **Exposición Itinerante** sobre a vida e obra de Manuel Rodríguez, formada por 16 paneis informativos (pode ser vista integramente na web). Esta exposición púxose en marcha en Paradelas, en agosto de 2013, para ir despois a Lugo (coincidindo co San Froilán) e Begonte (Nadal). Xa en 2014, continuamos en Sarria, Portomarín, Santiago de Compostela (Museo de Pobo Galego), Vilalba e A Coruña (Biblioteca Nodal). Xunta coa exposición, a **Oficina Itinerante** que a acompaña para difundir os seus contidos.

O ano 2014 foi o de maior expansión e consolidación definitiva do proxecto Manuel Rodríguez López. Por unha banda, porque a **Exposición Itinerante** chegou ó Centro Galego de Barcelona, cumprindo cunha débeda que tiñamos clara desde o nacemento do proxecto.

Por outra banda, porque viron a luz dúas publicacións fundamentais na estrutura xeral do proxecto. Un **folleto infor-**

mativo que recolle integramente os contidos da exposición, e unha *Antoloxía Poética*, realizada por Xesús Alonso Montero e Santiago Rodríguez.

Xa en 2015, a Exposición Itinerante estivo en xaneiro no Ateneo de Ourense, en febreiro no Colexio Público de Paradelas lembrando o 25 aniversario do pasamento do autor, e en marzo na Casa de Galicia en Madrid.

É a nosa intención seguir percorrendo Galicia durante todo este ano coa Exposición Itinerante, ademais de confeccionar un audiovisual sobre a vida e a obra de Manuel Rodríguez López.

Compre lembrar sempre que este proxecto sería imposible de levar a cabo sen a colaboración da Familia de Manuel Rodríguez López, e a impulsión do Concello de Paradelas e os apoios da Deputación Provincial de Lugo (Vicepresidencia Primeira), Real Academia Galega, e da Xunta de Galicia, a través da Secretaría Xeral de Política Lingüística e da Secretaría Xeral de Cultura.

O noso especial agradecemento vai para Xesús Mato, Xosé Manuel Mato, Xesús Alonso Montero e Valentín García, por todo o que fixeron polo proxecto Manuel Rodríguez López.

Antonio Giz
Director de GaliciaDigital

Día das Letras Galegas

Manuel María
(Poeta)

Día das Letras Galegas

O poeta **Manuel María** será o homenaxeado no **Día das Letras Galegas en 2016**. Este poeta lucense, autor dunha extensa obra e expoñente do activismo político, representa a conciencia e o compromiso inquebrantable coa lingua galega.

A vida de Manuel María, nacido en Outeiro de Rei en 1929 e falecido na Coruña en 2004, caracterizouse tanto por unha extensa obra poética como polo seu profundo compromiso político co nacionalismo galego e a recuperación da cultura galega na clandestinidade durante o franquismo.

Os temas dos seus textos abordan desde a voz existencialista e o amor, ata o compromiso social e político. Foi colaborador de *Burla Negra* e a plataforma *Nunca Máis* trala catástrofe do *Prestige*.

VIDA

Manuel María trasladouse a vivir a Lugo en 1943, onde cursou o ensino secundario entre o Instituto Masculino e o colexio dos Maristas. Foi nesta altura cando entrou en contacto con personalidades como Uxío Novoneyra, Luís Pimentel, Celestino Fernández da Veiga, Ánxel Fole, Álvaro Cunqueiro, Ricardo Carballo Calero e Aquilino Igrexa Alvariño. Chegado o ano 1949, os seus versos viron por primeira vez a luz na revista de poesía *Xistral*, fundada por Pimentel. De igual modo o seu primeiro libro non tardou en chegar: *Muiñeiro de Brétemas*, que se publicou en 1950 cando o autor tiña só 19 anos. Este feito converteu a Manuel María no **poeta máis novo que publicaba en galego na posguerra**. Ademais, foi este primeiro poemario o que inaugurou a denominada *Escola da Tebra*.

Un ano despois, en 1951, Manuel María matriculouse en dereito na Universidade de Santiago de Compostela (USC). É nesta época cando concibe o libro de poemas *Morrendo a cada intre*, publicado en 1952, ano no que crea a editorial *Xistral* en Lugo.

REVISTA ALBA

Tres anos despois, sobre 1954, este poeta lucense comezou a colaborar na revista *Alba*. Deste xeito, é na casa do director da publicación, Ramón González Alegre, onde coñece a Bernardino Graña e a Xosé Luís Méndez Ferrín. En concreto, con este último, segundo indicou a Real Academia Galega (RAG), mantivo unha forte relación de amizade, que se intensificou cando os dous exerceron a docencia no colexio Fingoi de Vigo.

Día das Letras Galegas

No ano 1953, Manuel María volve a Lugo e, un ano despois, gaña os Xogos Florais de Ourense, e coñece a algúns dos máis importantes intelectuais ourensanos: Florentino López Cuevillas, Antón Tovar ou Vicente Risco.

En 1957 alcanza o título profesional de procurador, que o levou a comezar o exercicio desta profesión en Monforte de Lemos (Lugo). Dous anos despois, en 1959, casouse con Saleta Goi García, a muller que o acompañaría na maior parte dos seus proxectos e a quen o poeta quixo citar ao longo da súa obra.

De feito, foi con Saleta con quen preparou a colección *Val de Lemos*, onde viron a luz poemas de Luz Pozo, Carballo Calero, Pura Vázquez ou Cabanillas. Xa no ano 1970, ambos abriron en Monforte a librería Xistral, auténtico centro de dinamización cultural da localidade.

RECUPERACIÓN CULTURAL

Nos **anos sesenta e setenta**, Manuel María atende aos chamamentos e peticións que lle chegan de todas as organizacións que traballan pola recuperación cultural. Así, este poeta impartiu conferencias, recitou poemas ou presentou a *Nova Canción Galega*.

A súa obra literaria diversificase e multiplicase de acordo cos novos tempos -ensaio, narrativa e teatro, entre outros xéneros-, sen abandonar o cultivo da poesía.

Do existencialismo e o seu pesimismo radical evoluciona cara a unha poesía de compromiso social canalizando unha resposta nacionalista ao franquismo. Así, xunto ao traballo intelectual, o poeta manifestou o seu compromiso na militancia política clandestina, que culminaría na súa elección como concelleiro no ano 1979.

EXPRESIÓN “ÍNTIMA E HUMANISTA”

A partir da década dos oitenta, a súa poesía alcanza unha expresión máis íntima e humanista e, nestes anos, escribe e publica o seu máis rico corpus poético.

Ademais, o escritor participa activamente nas actividades de entidades como a Asociación Socio-Pedagóxica Galega ou a Asociación de Escritores en Lingua Galega. Do mesmo xeito, emprende unha serie de viaxes que o levan a diversas partes de Europa. Nesta época, son frecuentes as homenaxes, premios e recoñecementos.

Xa en 1998, Manuel María e Saleta Goi trasladaron a súa residencia á cidade da Coruña, onde este poeta pasou os seus últimos anos e onde mantivo un faladoiro no *Kirs*. Seis anos despois, no mes de setembro de 2004, Manuel María faleceu.

Día das Letras Galegas

O poeta Manuel María defendeu incansablemente a lingua galega e así o reflectiu no seu Canto ó idioma galego:

“Idioma meu, homilde, nidio, popular,
labiego, suburbial e mariñeiro
que fas avergoñar
ó burgués, ó señorito i o tendeiro:
levas sangue do povo
e raigañas escuras (
que anuncian un día novo
sin mágoas nin tristuras.
Idioma proscrito,
asoballado,
soterrado,
refugado,
negado
como a probeza i o delito,
fala do emigrante e do maldito:
soio resoas nos lares
das xentes populares.
¡Ti tés que rexurdir puro,
poderoso, enteiro
pra erguer noso futuro
de povo ausoluto e verdadeiro!

MULLERES NA CULTURA GALEGA

ROSALÍA DE CASTRO (Escritora)

**Rosalía
de Castro**
(Escritora)

Naceu en Padrón (A Coruña) en 1837 e finou na Coruña en 1885. Coa obra *Cantares Galegos* (1863) comeza o rexurdimento das letras galegas. En Santiago de Compostela adquiriu coñecementos de debuxo e música. Rosalía era asidua do chamado *Liceo de la Juventud*, onde tiñan lugar festas literarias e musicais, ademais de representacións teatrais. En 1856 trasládase a Madrid onde coñece a Manuel Murguía con que casou en 1858. Volta a Galicia cando o seu marido e nomeado xefe do Arquivo Xeral de Galicia situado na cidade herculina. Do matrimonio naceron sete fillos dos que viviron cinco. Falece a causa dun cancro de útero cando só tiña 48 anos. Os seus restos xacen no Panteón de Galegos Ilustres de Santo Domingo de Bonaval en Santiago de Compostela.

O seu primeiro poemario data de 1857 e titúlase *La Flor*; como dixemos antes, en 1863 escribe *Cantares Galegos*.

Outras obras da autora son: *Campanas de Bastabales*, *Como Chove Miudiño*, que anuncian outra gran obra da autora *Follas Novas* e

En las Orillas del Sar. No eido da novela están as seguintes obras: *La Hija del Mar*, *Flavio* e *El Primo Loco*. Pero a novela máis importante da autora é *El Caballero de las Botas Azules*; en galego deixou escrita a novela *Conto Gallego*.

A súa obra ten aspectos reivindicativos como a exaltación de Galicia e das súas xentes, a beleza da lingua, as costumes da terra, e, sobre todo, a resposta ás ofensas e inxustizas que tiña esta terra, e dicir, non só se dedicou á poesía romántica, senón tamén á poesía social.

Pódese dicir que Rosalía é a escritora que fai renacer o idioma galego como idioma literario.

Rosalía de Castro (Escritora)

Cantares galegos (1863)

Cantares galegos é a súa primeira obra escrita en galego. A súa intención é defender e prestigiar a cultura, a lingua e as tradicións galegas. Con esta obra, Rosalía converteuse nunha das figuras principais do Rexurdimento galego. En Cantares galegos, Rosalía abandona os temas escuros e pesimistas das súas obras anteriores e dedícase a elogiar a terra galega, as súas paisaxes, as súas xentes e os seus costumes. Pon en cuestión o maltrato que Galicia recibiu por parte de Castilla e denuncia a pobreza e a explotación que sofre o pobo galego por parte dos caciques e os poderosos.

Adiós ríos; adiós fontes

Adiós, ríos; adiós fontes;	que eu lle daba ó meu amor,	Adiós Virxe da Asunción,
adiós, regatos pequenos;	camiñiños antre o millo,	branca como un serafín;
adiós, vista dos meus ollos:	jadiós, para sempre adiós!	lévovos no corazón:
non sei cando nos veremos.		Pedídelles a Dios por min,
Miña terra, miña terra,	jAdiós, gloria! jAdiós, contento!	miña Virxe da Asunción.
terra donde m'eu criei,	jDeixo a casa onde nacín,	
hortiña que quero tanto,	deixo a aldea que conoso,	Xa se oíen lonxe, moi lonxe,
figueiriñas que prantei.	por un mundo que non vin!	as campanas do pomar;
Prados, ríos, arboredas,	Deixo amigos por extraños,	para min, ¡ai!, coitadiño,
pinares que move o vento,	deixo a veiga polo mar;	nunca máis han de tocar.
paxariños piadores,	deixo, en fin,	Xa se oíen lonxe, más lonxe
casiña d'o meu contento.	canto ben quero...	cada balada é un dolor;
Muiño dos castañares,	¡quén puidera non deixar!	voume soio, sin arrimo...
noites craras do luar,	Adiós, adiós, que me vou,	Miña terra, jadiós!, jadiós!
campaniñas timbradoiras	herbiñas do camposanto,	jAdiós tamén, queridiña...
da igrexiña do lugar.	onde meu pai se enterrou,	Adiós por sempre quizáis!...
Amoriñas das silveiras	herbiñas que biquei tanto,	Digoche este adiós chorando
	terriña que nos criou.	desde a beiriña do mar.
		Non me olvides, queridiña,
		si morro de soidás...
		tantas légoas mar adentro...
		jMiña casiña!, ¡meu lar!

Rosalía de Castro (Escritora)

Follas novas (1880)

De novo escribe un libro de poemas en galego, poemas íntimos e subjetivos e poemas de carácter social que volven suscitar problemas como a emigración, a soidade das mulleres en Galicia, a pobreza da súa terra, a desigualdade entre ricos e pobres e os abusos dos poderosos.

¡Do íntimo!

¡ADIÓS!

jAdios! montes e prados, igrexas e campanas,
jAdios! Sar e Sarela, cubertos d'enramada,
jAdios! Vidán alegre, moiños e hondanadas,
Con o o d'o craustro triste y as soedades prácidas,
San Lourenzo ó escondido, cal un niño antr'as ramas.
Balvis, para min sempre o d'as fondas lembranzas,
Santo Domingo, en donde cant'eu qui en descansa,
Vidas d'a miña vida, anacos d'as entrañas.
E vos tamen sombrisas paredes solitarias
Que me vichéis chorare soya e desventurada,
jAdios! sombras queridas, jAdios! sombras odiadas,
Outra vez os vaivens d'a fortuna Pra lon e m'arrastran.

Cando volver, se volvo, tod'estará ond'estaba,
Os mesmos montes negros y as mesmas alboradas
D'o Sar e d'o Sarela, mirandose n'as auguas,
Os mesmos verdes campos, as mesmas torres pardas,
D'a catredal severa, olland'as lontananzas:
Mais os qu'agora dei o, tal com'a fonte mansa
Ou n'o verdor d'a vida, sin tempestás nin vagoas,
Canto, cand'eu tornare vitimas d'a mudanza
Terán de presa andado, n'a senda d'a desgracia!
Y eu..... mais eu nada temo n'o mundo
jQu' á morte me tarda!

En las orillas del sar (1884)

En las orillas del sar publicouse en castelán en 1884. Trátase dunha serie de poemas moi innovadores posto que rompen coas formas métricas tradicionais. Rosalía compón uns poemas onde reflicte as súas emocións persoais, de forma pesimista e afástase da esperanza que confire a relixión. Galicia está presente só de xeito esporádica. A súa linguaxe simbólica influíu probablemente en poetas posteriores como Machado, Rubén Darío e Juan Ramón Jiménez.

<<Los muertos van de prisa>>

<<Los muertos van de prisa>>.

el poeta lo ha dicho;
van tan de prisa, que sus sombras pálidas
se pierden del olvido en los abismos
con mayor rapidez que la centella se pierde en los
espacios infinitos.

<<Los muertos van de prisa>>; mas yo creo
que aun mucho más de prisa van los vivos.
¡Los vivos!, que con ansia abrasadora,
cuando apenas vivieron
un instante de gloria,
un solo día de júbilo,
y mucho antes de haber muerto,
unos a otros sin piedad se entierran
para heredarse presto.

MARUXA MALLO (Pintora)

O seu verdadeiro nome era Ana María Manuela Isabel Josefa Gómez González, naceu en Viveiro (Lugo) en 1902 e finou en Madrid en 1995. Os seus primeiros debuxos os fixo en Avilés, cando o pai estaba destinado alí.

En 1922 trasladouse coa súa familia a Madrid e ingresou na Academia de Belas Artes de San Fernando, sendo a única muller que aprobou o ingreso naquela convocatoria. Axiña entrou nos ambientes culturais da cidade coñecendo a pintores e escritores como Dalí, Lorca, Buñuel ou Bergamín.

As súas primeiras obras son retratos de mulleres e paisaxes, con estas pinturas entra na Exposición de Arte Galega que se celebrou en Santiago de Compostela en 1923 e 1926. Tanto na súa obra como na súa vida era transgresora e provocadora.

En 1928 participa nunha exposición feita nos salóns da *Revista de Occidente*, onde expón dez cadros e trinta estam-

pas, claramente surrealistas, converténdose así na sorpresa da tempada. Tamén ilustrou libros e revistas e traballou na escenografía dunha peza de Alberti. Perfeccionouse en escenografía en París e tivo un triunfo rotundo na exposición celebrada no Museo de Arte Moderno. Republicana, en 1937 exiliase en Bos Aires. Expuxo en moitos lugares de Latinoamérica e en Nova York.

En 1961 retorna a Madrid cun dos seus mellores cadros *Canto das Espigas*. En 1979 fixo a súa primeira mostra individual coa serie de obras *Moradores do Baleiro*. Outras obras destacadas de Maruxa Mallo son *O Mago*, *Retrato*, *Montserrat*, a serie *Cabezas de Muller*, *A verbena de Páscoa*, *O indio*, *A muller da cabra*, *Mensaxe do mar*, *A rede* e *Cabeza de negra*, coa que gaña o primeiro premio pictórico da XII Exposición de Nova York en 1948.

MARÍA CASARES (Actriz)

Naceu na Coruña en 1922 e finou en París en 1996. Era filla de Santiago Casares Quiroga, xefe de goberno da República coa Fronte Popular ata o comezo da Guerra Civil. Despois da guerra exiliouse en Francia, onde se estableceu en París, no colexio Victor-Duruy. Máis tarde ingresou no Conservatorio de Arte Dramático e pouco despois iniciou a súa traxectoria no teatro e no cinema, converténdose, segundo os franceses, na mellor actriz que houbo en Francia. A primeira obra que representa é *A Deirdre des douleurs*, de John M. Synge (1942). Permaneceu tres anos no teatro Mathurins e alí representou *Le Malentendu* (1944) da autoría dunha persoa clave na súa biografía, o Premio Nobel de Literatura Albert Camus con quen iniciou unha relación de vinte anos.

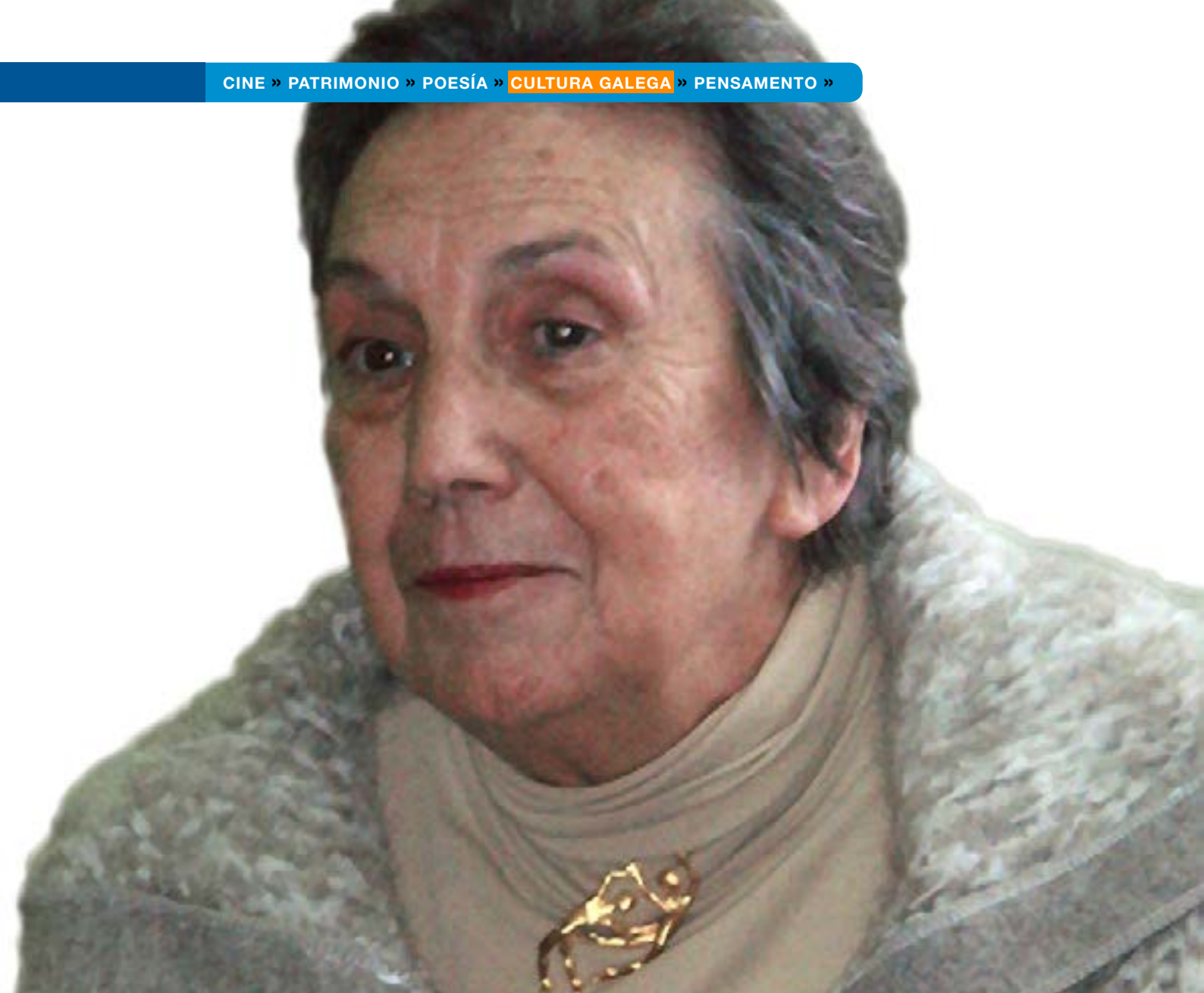
Foi a primeira actriz, non francesa, que aceptaron no exclusivo círculo intelectual de *La Comédie Française*. Musa de importantes escritores e cineastas protagonizou obras clave do existencialismo como *L'Etat de Siège* (1948) e *Les*

Justes (1950), obras de Camus; tamén *Le diable et le bon Dieu* de Sartre. Representou tamén obras de Cocteau, Ibsen, Pichette, Pirandello, Shakespeare o Víctor Hugo.

Nas súas viaxes co Théâtre Nationale Populaire arribou a Bos Aires en 1957 e alí reencontrouse cos autores galegos Blanco Amor e Dieste, co pintor Seoane, e co actor Tacholas, actuando nun recital galego.

Retornou do exilio despois da morte de Franco e representou en Madrid *El Adefesio* de Alberti, pero non tivo o éxito agardado. En 1978 rexeita definitivamente a volta a Galicia. Tras corenta anos de dedicación á escena chegaron os recoñecementos para a actriz: Filla Predilecta da Coruña (1985); Medalla ao Mérito das Belas Artes, concedido polo goberno español en 1988; premio Molière á mellor actriz de Teatro (1989) e Premio Nacional de Teatro, concedido polo goberno francés, entre moitos outros.

MARÍA VICTORIA CANEDO (Danza)

A mestra de baile, coreógrafa e cofundadora do *Ballet Rey de Viana*, María Victoria Canedo naceu en Santiago de Compostela no ano 1924. Aprendeu desde nena os bailes tradicionais galegos e tratou de formarse no xénero clásico nos tempos da posguerra; estudou algo de danza con María José Feizas, en Madrid. Formou parte da agrupación universitaria compostelá e actuou en Oporto, Coímbra e diferentes cidades españolas. Desde 1950 dedicouse ao ensino de baile e dirixiu na Coruña unha academia de ballet, instalada na rúa dos Olmos da Coruña.

Profesora de danza da agrupación coruñesa *Aturuxo*, levou a escena unha selección de cadros galegos, montados por ela, no seu intento de crear un ballet galego. Así se fixo realidade o 12 de abril de 1956 o *Ballet Galego* que, nesta primeira exhibición no teatro Colón da Coruña, alcanzou enorme éxito, en especial pola escenificación de *Negra sombra*, baseada no texto rosaliano e na música de Montes, e de *Peixeviviño* (danza das patelas). Con José Manuel Rey de Viana, o seu home, este grupo afeccionado nos seus comezos, fíxose moi popular e anos máis tarde profesionalizouse.

De 1970 a 1990 o Ballet pasou a depender da Deputación da Coruña e desde 1990 estivo integrado no IGAEM. O Ballet, que chegou a ter setenta bailaríns e bailarinas, paseou a música e as danzas galegas por todo o Estado español e por moitos países de Europa e América. Os derradeiros espectáculos do *Rey de Viana* foron: *Lembranzas*, *Ultreia*, *Jacobsland*, preparado para a capitalidade cultural de Compostela e estreado no Auditorio de Galicia en Santiago de Compostela no ano 2000, espectáculo que recreou distintos aspectos da cultura galega a través da escenificación de pezas como *Pórtico da Gloria* ou as coreografías en que se homenaxeaba a Rosalía de Castro: *Campanas de Bastavales*, *Adiós ríos*, *adiós fontes* e *Negra sombra*.

A estrea de *Viru o vento* tivo lugar no Auditorio de Galicia de Santiago de Compostela en abril de 2002, con dirección artística e coreografía da súa titular, que deseñou tamén o vestuario. En novembro de 2005 foi cesada na dirección do Ballet.

Premios: Premio Extraordinario e Medalla de Prata no Festival Hispanoamericano de Folclore, celebrado en Cáceres (1959); Grande Placa do León de San Marcos en Venecia; Pedrón de Ouro e Medalla de Ouro da Coruña.

Imaxe da Virxe co neno Xesús de Dolores Rodeiro

DOLORES RODEIRO BOADO (Escultora)

Dolores Rodeiro naceu en Santiago de Compostela no ano 1853. É a única escultora galega da que se ten noticia no século XIX. Filla do escultor Francisco Antonio María Rodeiro Permuy, que tiña en Compostela o máis importante obradoiro de imaxinería da cidade do Apóstolo.

A excepción dunha paréntese na súa formación cando se trasladou a Madrid no curso 1884/85, viviu sempre en Compostela. Foi a primeira muller subvencionada pola Deputación da Coruña para ampliar estudos durante tres anos en Madrid. Foi tamén a única muller, entre 120 alumnos, matriculada no curso 1884-85 na Escola de Belas Artes de Madrid nas materias de Debuxo do Antigo e Modelado do Antigo.

Non hai moitos datos da súa vida, salvo que en 1875 obtén a Mención Honorífica na Exposición Rexional de Santiago de Compostela, por un Crucifixo e un Santo Ignacio de Loyola, as únicas dúas obras que se lle coñecen.

Ela segue o estilo do pai: ambos foron tallistas en madeira de imaxes relixiosas, que seguiron as normas de estilo de finais do século XIX, unha etapa frutífera a nivel escultórico en Galicia polo número de obras pero que non achega grandes novidades estilísticas, repetindo unha e outra vez o habitual movemento ondulatorio das figuras e os rostros idealizados.

CAROLINA CASANOVA (Cantante de Ópera)

Nace en 1847 en Ferrol. Desde moi nova percorreu con éxito os principais teatros de Europa. En Madrid cantou con Gayarre no Real e en Barcelona no Liceo ao lado de Masini. Distinguiuse na interpretación de *Aida*, *La Africana*, *Los Hugonotes*, *Profeta*, aínda que, en xeral, obtivo moitos éxitos en todo o repertorio dramático. Usaba o nome de Carolina de Cepeda polo seu home Luís Rodríguez de Cepeda, que ademais foi o seu mestre. Morreu en Madrid en 1910.

SOCIEDADES ABERTAS DE CONTROL

JUAN CARLOS FERNÁNDEZ NAVEIRO
(Pontedeume, 1963)

Licenciado en Filosofía e profesor en Ensino Secundario dende 1987. Doutor en Filosofía en 1996. Catedrático de Ensino Medio en 2008. Profesor-Titor de Filosofía e Antropoloxía Social no Centro Asociado da UNED en Lugo (dende 2008). Coordinador do Grupo DOXA de Filosofía. Membro da Aula Castelao de Filosofía. Colaborador de praza.com, autor de artigos (El Progreso, Xornal de Galicia), ponencias e algún libro.

Díxitos en lugar de muros; redes sociais en troques de medios de información; precariedade no traballo e na vida fronte á permanencia das funcións sociais e as relacións persoais. O mundo foi cambiando ao fio de avances tecnolóxicos que afectan aos modos de produción e comunicación, ás prácticas educativas, aos conflitos bélicos. Pero non se trata só de tecnoloxía. É unha mutación histórica da que aínda non vemos ben o contorno, e que leva xa unhas décadas entre nós.

Hai un breve e esclarecedor texto do filósofo francés Gilles Deleuze que apareceu en 1990, *Post-scriptum sobre as sociedades de control*, que é pioneiro en reflexar esa mutación histórica. Deleuze fala da transición do que seguindo a Foucault chama “sociedades disciplinarias” cara un novo réxime de control, transición que 25 anos despois non podemos máis que confirmar. O modelo das sociedades disciplinarias era o modelo da fábrica, que acadou o seu apoxeo co ideal científico positivista do século XIX e principios do

Sociedades abertas de control

XX, e ese modelo é hoxe claramente insuficiente, non se compadece ben coa circulación do capital nin coa circulación dixital, e foi substituído a todos os efectos polo modelo da empresa.

A empresa é a forma organizativa do control e da vixilancia, un modelo que funde os intereses corporativos e os militares con tecnoloxías cada vez máis cercanas ás películas de ciencia ficción: na enxeñaría xenética, a nanotecnoloxía ou o ciberespacio, pero tamén na vida urbana e nos grandes espazos naturais do planeta, devastados por conflitos sen fin; todo conforma un mesmo e único “campo de guerra” (como dí o ensaísta mexicano Sergio González, Premio Anagrama 2014).

O control e a vixilancia son instrumentos dos que as nosas sociedades non poderían prescindir, en parte porque son dispositivos cada vez máis naturalizados que os individuos estamos dispostos a aceptar como parte da nosa seguridade. Sábese ben cómo se manipula a inseguridade para promover novas medidas de seguridade, un efecto utilizado polo contraterroismo especialmente despois do 11-S; e a nova lei de seguridade cidadá reflexa tamén esa tesitura penal que substitúe a idea dunha culpabilidade que debe ser certificada polo concepto máis lábil de “peligrosidade”, acorde cunha cultura da prevención pero tamén da sospeita xeneralizada.

“O control e a vixilancia son instrumentos das que as nosas sociedades non poderían prescindir, en parte porque son dispositivos cada vez máis naturalizados que os individuos estamos dispostos a aceptar como parte da nosa seguridade”

O imperativo de felicidade é tamén un dispositivo de control, ligado ao hedonismo do consumo e á expresividade das emocións. Nas sociedades disciplinarias os códigos de conducta pública impedían a exteriorización do placer, reservado ás esferas íntimas e os grupos de iguais. Pódese considerar que o totalitarismo do 2º cuarto do século XX levou ao paroxismo esa proscripción, mediante unha verdadeira industria do sufrimento. Kafka, a dicir de Deleuze, estaría no vértice entre disciplina e control, leva a disciplina o absurdo pero xa anuncia outra cousa, o futuro dun control sen descanso.

Nos anos 30 e 40 tiña un sentido combativo defender “sociedades abertas” e flexibles fronte os delirios totalitarios, a loita pola democracia era ante todo unha loita anti-fascista. Nas

décadas seguintes de guerra fría ese motivo de confrontación aínda era operativo ao quedar claro desde moi pronto o carácter totalitario do estalinismo; comenzábase a sospeitar da liberdade das “sociedades libres” pero o feito era que a disciplina soviética creara sociedades burocráticas, grises e kafkianas como ningunha outra.

Despois da caída do muro, co triunfo da axenda neoliberal, a apoteose da globalización eo crecemento das tecnoloxías da información, ¿que foi das “sociedades abertas”? Do mesmo xeito que o mundo soviético era unha ficción que non podía evadirse da circulación global do capital, a ironía máis sorprendente da guerra fría foi que as sociedades libres e pluralistas acabaron desenvolvendo métodos propios das sociedades disciplinarias. Son as novas sociedades de control, **sociedades abertas de control**, nas que a disciplina acada unha sofisticación que a converte na verdade profunda da liberdade.

Igual que as urbanizacións exclusivas combinan os setos enormes coas barreiras intelixentes e cámaras de vixilancia, as sociedades de hoxe combinan os métodos físicos das vellas disciplinas co control maiormente dixital. Os adolescentes (e non tanto) que camiñan pola rúa absorbidos polos teléfonos móbiles, abertos ao espazo exterior do ecosistema dixital pero deixando en modo silencio a comunicación cos pais (cos amigos, cos fillos) non reparan en engrosar un *Big Data* que se presta a todo tipo de usos. Cando as cámaras de vixilancia incorporen sistemas de identificación automática da identidade e se xeneralice o pago con pegada dactilar dixitalizada o réxime de control terá acadado un chanzo superior. Conectándonos e desconectándonos a pracer buscaremos parecernos ás máquinas, programarnos como habitantes dun universo clónico. Xa nos vexo artellando artificios contables para soste a ficción dunha boa vida enfiada nas redes da seguridade.

Juan Carlos F. Naveiro

Grupo DOXA de Filosofía

